

ÜHE ERAKONNA LUGU

ANDRES MÄE

I

1988. aasta jaanuaris välja käidud algatus Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei loomiseks kandis endas teatud meeleheitlikkuse pitsert. Esiteks juba seetõttu, et kolm üleskutsele allkirjutanud isikut olid teinud seda eesmärgiga lagunema hakanud Nõukogude impeeriumist iga hinna eest minema pääseda, diskrediteerides sellega üllast ettevõtmist. Teiseks seetõttu, et partei sisulist asutamist ja tegutsemist kujutasid üleskutse väljakäijad ette vaid kui senise sõpruskonna laiendamist lähimate kaasvõitlejatega. Kui Hirvepargi kõnekoosoleku praktiliseks väljundiks sai nn stalinismihvrite mälestusmärgi üleskutsele toetusallkirjade kogumine, siis ERSP asutamisüleskutsele ei järgnenud vahetult pärast avalduse väljakäimist mingit teadet selle kohta, kuidas parteiga ühineda. Kuigi 1988. aasta veebruaris ja märtsis toimusid järjest kolme rahvusliku tähtpäeva tähistamised Tartus ja Tallinnas. Alles ülemkohtu hoone juures piketeerimine ja poliitvangide vabastamisnõue tõi partei asutajate sekka uusi inimesi väljastpoolt senist sõpruskonda.

II

Partei sisuline loomine toimus 1988. aasta suvel ja tipnes selle asutamise 20. augustil. Kuid selleks ajaks ei olnud ERSP enam ainus alternatiiv kommunistlikule parteile.

Vahepeal oli tehtud veel üks üleskutse poliitilise liikumise – Rahvarinde – loomiseks.

ERSP sisulise loomise juures osalesid peamiselt omavahel juba tuttavad, teatavate ühiste hoiakute ja kogemustepagasiga inimesed. Asutamise põhitähelepanu keskendus põhikirjale ja peamised vaidlused toimusid erakonna "puhtuse" säilitamise ümber. Diskussioon jätkus isegi partei asutamiskoosolekul Pelistveres. Parteiga liitumiseks nõuti tingimata mitme soovitaja olemasolu ja see nõue jäi püsima erakonna asutamisel toimunud hääletusel. Rahvarinde asutamine keskendus aga kohe n-ö tugigruppide loomisele ehk siis masside kaasahaaramisele. Igal ettevaatlikumalgi inimesel oli võimalus end hulga sekka peites rahvuslikus liikumises kaasa lüüa.

ERSP jäi aga pelgalt survegrupiks. Pelistvere asutamiskoosolekul esitati küll esmakordselt üleskutse kõigile üritusel osalejatele parteiga liituda, kuid saadi kokku vaid sadakond inimest. Ühinemisüleskutset ei tehtud aga sama aasta 23. augustil, kui üle Eesti toimusid rohke osavõtuga meeleavaldused, peamiselt vastsete ERSP piirkondlike organisatsioonide algatusel. Rahvarinne kasutas teistsugust ja ilmselt edukamat taktikat – kui liikmeskonna kasvu järgi otsustada. Ka mitmed tuntumad tolaeagsed kohalikud liidrid jäid ERSPst välja, samuti pärast

I Noortefoorumit tekkinud mitmesuguste rühmituste juhid, lihtliikmetest rääkimata, kuigi oli juba ilmne, et mingeid võimudepoolseid repressioone ei järgne. ERSPga ei ühinetud, sest parteipoolset avalikku kutset – liituge meiega – ei tulnud.

Vähesel ühinedasoovijate arvul on ka väli-seid põhjusi, lisaks erakonna enda suletusele. Esiteks laiendati tolleaegses ENSV ajakirjanduses ERSPle Hirvepargi kõnekoosoleku järel MRP-AEGle vermitud süüdistus ekstremismis ja nn perestroika põhjalaskmises liig radikaalsete nõudmiste esitamisega – vähemalt liidrite tasandil oli ju tegu samade inimestega. Teine põhjus oli aga ilmselt mitmete toonaste poliitikasse pürgijate tärpanud soov asutada oma erakond või rühmitus.

Partei asutamise järel ei tuntud ideedest ja tegevusest siiski puudust. Pikett Ülemkoh-tu maja ees jätkus kuni Enn Tarto vabastamiseni, asutati oma väljaanne, loodi piirkondlike allorganisatsioone ja tehti mitmeid avaldusi. Neil üritustel kaasa löövate inimeste arv ei ületanud aga kunagi Rahvarinde korraldatud suurkogunemistel (ühislaulmistest Lauulväl-jakul kuni Balti ketini) osalejate arvu. Tõsi, Rahvarinde üritustel võidi küll massidega manipuleerida (kindlasti näiteks miitingul "ENSV saadikud NSVL Ülemnõukogusse" 1988. aasta sügisel), kuid rahvuslikus ürituses osalemise tunne siiski prevaleeris.

III

ERSP esimeseks arvestatavaks üle-maaliseks ettevõtmiseks oli koos Muinsuskaitsealsetsi ja Kristliku Liiduga algatatud Eesti Vabariigi Kodanike Komiteede Liikumine. Seatud siht oli jõukohane ja ühtaegu nii kaasav kui ka kohustav (Eesti kodanike registreerimine eesmärgiga valida kodanike oma esinduskogu). Taasiseseisvumisideele anti sellega reaalne sisu.

Kodanike Komiteede loomise ja kodanike registreerimise käigus kasvatati ka erakonna liikmeskonda. Just sel ajal tõusis liikmete arv kiiresti tuhandeni. Ometigi oleks vale väita, et kodanike komiteede liikumine oli ERSP kontrolli all. ERSP oli kahtlemata liikumise mõjukaim partei, samas ei meenu erakonna käitumises liikumise liidrina midagi ebademokraatlikku.

Paraku ei ulatunud ERSP otsene poliitiline mõju kodanike komiteede liikumisest välja-poolle (erakond oli n-ö lühikeste kätega hiiglane). Sellel on kaks põhjust. Ühelt poolt valit-ses Eesti ajakirjanduses ikka veel tõrjuv hoiak kõige selle vastu, milles osales ERSP. Olid üksikud meeldivad erandid, kuid valdavalt oldi leheveergudel või televisioonis-raadios ikka kas irooniliselt üleolev või kartlikult tõrjuv.

Teiselt poolt ei toetanud ERSPd ja erakon-na rahvuslikku poliitilist joont ükski nimekas ja ühiskonnas respektieritud kultuuritegelane, arst ega teadlane. Nii nagu ajakirjanikke, iseloomustas nendegi käitumist totalitaarse ühiskonna kasvatatud hirm ja enesetsensuur. Muutuste edenedes omandati küll demokraatia ja rahvusluse väline atribuutika, kuid sise-mise vabanemiseni oli veel pikk maa. ERSP teatav fundamentalism jäi suurele osale avalikkusest mõistetamatuks (meenutagem või poleemikat sini-must-valge lipu heiskamise ümber Pika Hermannini torni).

IV

Erinevalt Rahvarindest ei läinud ERSP seda teed, et oleks osalenud kahel järjestikusel va-limisel – Eesti Kongressi ja Ülemnõukogu va-limistel. Jällegi peeti parteis tuliseid vaidlusi, mis sedapuhku lõppesid nigela kompromissiga – erakond Ülemnõukogu valimistel ei osale, kuid ei takista oma üksikute liikmete osalemist. Tulemuseks oli, et ERSP liikmed jäid ilma vajalikust valimiskogemusest (liiati oli tollane Ülemnõukogu valimisseadus erandlik kogu Nõukogude impeeriumis – asjaolu, mis võinuks valimistest osavõtuks lisainnustust anda), samas kui Ülemnõukogu legitiimsus – see, mille vastu ERSP valimistelt eemalejää-misega protestis – jäi püsima.

Rahvarinne kasutas teistsugust taktikat, osales nii Eesti Kongressi kui ka Ülemnõuko-gu valimistel, saavutas mõlemas kogus arves-tatava esinduse ja oli seega informeeritud nii Ülemnõukogu kui ka Eesti Kongressi tööst. Eesti Kongressi rahvusliku tiiva jaoks kompen-seeris seda mõnede nooremate poliitkute pääs Ülemnõukokku, kuid valitute seas ei olnud ühtki ERSPlast.

Siinkohal on oluline märkida, et Eesti Kongressis osutus ERSP olevat mõõdukal

positsioonil. Tasakaalustada tuli nii Rahvarinde kokkulepluse kalduvat joont kui ka radikaalsemate rahvuslaste nõudmisi. Arvatavasti selgus ERSP liidritele just siis, pärast radikaalide katset kuulutada Eesti Kongress kõrgeimaks võimuks riigis, kuivõrd piiratud on rahvusliku liikumise tegevusvabadus.

V

Õilsate ideede teostamiseks nappis aga raha. Kongressi organisatoorse külje ülalpidamiskuludele lisandus liidrite isiklike sissetulekute nappus. Vähe sellest, Kongressil puudus ka oma väljund. Kindla eesmärgiga esinduskogu valimine eeldanuks valijaskonna informeerimist. Oletatavasti pidurdas oma ajalehe asutamist lisaks rahanappusele ka senine parteilise ajakirjanduse väljaandmise kogemus.

Võib-olla just kartuses, et Kongress võib jääda pelgalt deklaratiivsele tasandile, otsustati hakata Eesti kodanikele välja andma isikutunnistusi. Kuna idee algatajad kuulusid ERSPsse, siis ei saa sellestki ettevõtmisest siinkohal mööda.

See oli juba ette läbikukkumisele määratud samm. Isikutunnistuste väljaandmise aktsiooni kasuks otsustamisega valis Eesti Komitee juhtkond teadlikult survegrupile omase tegevusliini. Ei siis ega ka hilisemas kriitikatules ole ükski toonastest Eesti Kongressi liidritest selgitanud, miks ikkagi valiti isikutunnistuste tee ja mitte mõni muu. Kas loodeti kunagi tulevikus, isikutunnistuste registri surve, valida Nõukogude režiimist sõltumatu, kuid seadusandlike volitustega organ? Samas oli ju selge, et Eesti Komitee ei suutnud isikutunnistustele nõutavat tagatist anda. Isikutunnistuse kasutamise võimalused olid piiratud ja sel puudus avalikkuse toetus.

VI

Vahekokkuvõttena võiks teha järgmise üldistuse. Erineva taustaga liikmeskond määras ka organisatsiooni tegutsemisvõimalused ja -stiili. Üleminekuaja algusega kaasnenud kiired muutused ja teadmatus tuleviku suhtes löid küll ühesuguse poliitilise keskkonna mõlema suuna esindajatele (ühelt poolt Rahvarinne uue liidulepingu ja kodakondsuse nullvariandiga, teiselt poolt kodanike komiteede liikumine

Eesti Vabariigi kodanikkonnast lähtuva iseseisvuse taastamise nõudega), kuid käitumine ja kavad erinesid. Nõukogude süsteemiga muganutele sobis paremini massi sekka sulades lippe lehvitada ja laulda. Rahvusliku suuna pooldajate jaoks jäi sellest väheks. Muganejatel võis olla parem haridus, oskused ja teadmised, kuid selle pagasiga suudeti formuleerida vaid IME ja suveräänsusdeklaratsioon. Rahvuslased soovisid pealtnäha võimatut – riiklikku iseseisvust, suutmata samas sellele tulevikuväljavaatele nõudmise hetkel selgemat ja tulevikku suunatud sisu anda. Rahvuslaste ridadest pärineb ka omandi restitutsiooni idee, mis kerkis päevakorda ja teostus vaid tänu iseseisvuse taastamisele. Rahvarinde algatajate IME kui impeeriumi püsimisega arvestav majanduslik kava oli selleks ajaks muutunud mõttetuks.

Millised toleaegetest ideedest on realiseerunud ja millised neist realiseerunud ideedest on ka ajas vastu pidanud? Kuigi Rahvarinne sai nõukogude-aja lõpul oma valitsuse, pole neilgi mingeid silmatorkavaid tulemusi välja käia. Märkimist vääriks ehk majanduspiiri Nõukogude Venemaaga, praegu tuntud ka kontrolljoone nime all. Tolleaegset majandusprogrammi ehk IMEt mõjutas hilisem omandi restitutsioon, samas algasid just Rahvarinde valitsemise ajal majanduskuriteod ja riikliku omandi ümberkantimine, mille ohjeldamiseks puudusid tollasel valitsusel nii kogemused kui ka vahendid. Algselt olulisena tundunud sidemed Venemaaga muutusid pärast taasiseseisvumist teisejärgulisteks.

ERSP võib vastu panna osalemise kodanike komiteede liikumises ja järjepidevuse idee sõnastamise. Erakonna eestvedamisel registreeriti Eesti Vabariigi kodanikkond ja Eesti Kongressi surve taastas Ülemnõukogu 1934. aasta kodakondsuseaduse. IME-laadset majandusprogrammi ERSP-l polnud, toetati teiste väljapakutud omandi restitutsiooni ja riigiettevõtete erastamist rahvakapitali osakute alusel. Need kavad on teatud ulatuses ka realiseerunud, kuid kohtuvaidlusi jätkub veel pikaks ajaks ja pettunuid on palju. Ilmselt loodeti Eesti ühiskonnas, et nõukogude ajast pärit sotsiaalne võrdsus jääb pikemaks ajaks püsima. Võib vist nentida, et majanduslikku

heaolu ei oleks suutnud iseenesest tagada kumbki suund. Olukord muutus sedavõrd kiiresti, et mingist majanduslikust stabiilsusest ilma omariiklust jõustamata polnud mõtet rääkida.

Rahvarindel oli erinevalt Eesti Komiteest ja ERSPst võimalus kasutada toleaegeid riiklike ressursse, liikumise töögrupid tegutsesid nõukogude-aegsete asutuste raames ja nende toel. ERSP ja Eesti Komitee pidid läbi ajama omal jõul leitud vahenditega. Rahvarinde juhid ja eestvedajad olid riigi palgal. ERSP ja Eesti Komitee juhtkond oli sunnitud pidama vabakutselise poliitiku ametit. Ja seda teadmise, et vinduv vastasseis, Eesti Kongress *contra* Ülemnõukogu (või iseloomulikumalt iseseisvus *contra* suveräänsus), võib kesta väga pikka aega.

Küllap sel põhjusel tuli augustikuine riigipöördekatse Moskvas ja sellele järgnenud Nõukogude Liidu laialisaatmine mõlemale poliitilisele suunale Eestis ilmselge vabanemisena.

Vahemärkusena peab ERSP kiituseks ütleva, et Tartusse Suurkogule tulnud grupp erakonnakaaslasti reageeris 1991. aasta riigipöördekatse nurjumisele väga operatiivselt – võeti üle KGB Tartu osakond.

VII

1991. aasta augustisündmustele järgnenud läbirääkimised iseseisvuse vormistamise ümber Eesti Komitee ja Ülemnõukogu vahel olid ilmselt väga pingelised ja kindlasti tuleb tänulik olla kahele naisele – Liia Hännile ja Marju Lauristinile, et Ülemnõukogu enamuse Eesti Kongressile ja Eesti Komiteele (seega järjepidevuse ideele) n-ö ära ei teinud.

Taasiseseisvumise järel loodud Põhiseaduse Assamblees võeti aluseks ERSPlaste esitatud põhiseaduse eelnõu. Kaks arvestatavat alternatiivi – radikaalsete rahvuslaste nõue taastada 1938. aasta põhiseadus ning kommunistliku nomenklatuuri esitatud eelnõu – said hääletamisel lüüa. Radikaalid ei andnud ERSPle 1938. aasta põhiseaduse taasjõustamisest ning Eesti Kongressi kõrgemaks võimuks väljakuulutamist loobumist kunagi andeks. Rahvuslaste leeri oli tekkinud saatuslik lõhe, mis tipnes vastasseisuga Pullapääl. Lõhe oli tekkinud ka ERSPsse, kus üks osa partei liikmeid toetas radikaalsete rahvuslaste seisukohti.

Uue põhiseaduse vastuvõtmisega rahvahääletusel lükati tagasi põhiseaduse rakenduslik osa, mis takistanuks endisel kommunistlikul nomenklatuuril töötamise riigiameteis. Küllap väljendus selles üldrahvalikus otsuses soov eelistada õiglusele stabiilsust. Radikaalsete rahvuslaste korduvad nõudmised kuulutada kommunistlik partei kuritegelikuks organisatsiooniks ei olnud leidnud ühiskonnas laiemat toetust. Esiteks oli nõukogude süsteemiga muganenute hulk sedavõrd suur, et õigluse taganõudmine tähendanuks rahvuslikku konflikti. Teisalt tunnetati, et nii väike-se rahvaarvu juures ei jätku lihtsalt jõudu laiahaardeliseks kohtumõistmiseks Nõukogude okupatsioonija üle.

VIII

Põhiseaduse vastuvõtmise ja riikliku vääringu käibeletulemise varju jäi uue valimisseaduse koostamine. Erinevate poliitiliste jõudude üksmeelse otsusega kirjutati põhiseadusesse proportsionaalse esindatuse nõue. Erakondi oli juba piisavalt palju. Ka kardeti, et puhalt majoritaarne ehk isikuvalimistele tuginev valimissüsteem andnuks eelise endisele kommunistlikule nomenklatuurile. Kuna valimisseadus oli Ülemnõukogu pärusmaa ja seal andsid tooni just endised kommunistid, siis püüti seadust sõnastades ikkagi sisse suruda võimalikult palju isikuvalimiste põhimõtteid. See neil suures osas õnnestuski. Uus valimisseadus sai keeruline, pigem oli see kahe vastandliku printsibi sümboos.

Esimesed sõjajärgsed Riigikogu valimised andsid ERSPle tulemuseks kümneprotsendilise toetuse. Palju on vaieldud selle üle, kas ja kuidas pidanuks valimiskampaaniat korraldama. Ometi peavad kriitikudki nentima, et erakonna liikmetest olid tollal üle Eesti tuntud vaid paar-kolm inimest. Põhiseadusesse kirjutatud proportsionaalse esindatuse põhimõttest hoolimata mängis vastuolulise valimisseaduse tõttu olulist rolli poliitiku tuntuus. Avalikel esinemistel andsid kohaliku tuntusega endised võimumedel silmad ette isegi Isamaa noortele hakkajatele meestele, ERSPst rääkimata. Siin on kindlasti oma osa nähtusel, mida võiks nimetada sotsiaalseks läheduseks (*sotsialnaja blizost*). Endine kolhoosi- või

külanõukogu esimees oli kindlasti ümbruskonna valijatele rohkem oma inimene kui koraks valimiseelsele kihutuskoosolekule hääli püüdma sõitnud rahvuslane.

ERSP esitas oma kandidaadi ka presidendivalimistele. Kui partei oleks oma presidendikandidaadist loobunud, andnuks see parteile juurde vaid ühe või kaks lisakohta Riigikogus. Ehk olnuks see isegi vajalik, kui silmas pidada asjaolu, et Kagu-Eesti valimisringkonnas kõige enam hääli kogunud mitte-ERSP-lasest kandidaat loobus varakult koostööst ja asutas oma erakonna. Väidaksin siiski, et 1992. aasta Riigikogu valimistel saadud kümneprotsendilise toetuse põhjused olid ERSP-laste vähenenud tunnus, erakonna suletus ja arvestatava programmi puudumine.

IX

Nõukogude impeeriumi lagunemise käigus, n-ö raudse eesriide langedes maailm avardus. Ühtäkki polnud enam oluline vastupanu ja julgete nõudmistele esitamine, vaid eneseteostus ja tulemuslikkus. Suurem osa ERSP-laste seda ei mõistnud. Erakonnakaaslaste ettepanekuid – mida kõike oleks vaja teha – tuli küllusesarvest. Paraku suutsid vaid vähesed näidata teid ja võimalusi, kuidas neid ettepanekuid realiseerida.

Maailma avardudes pidanuksid muutuma ka senised suhtlusringkonnad. Selgus, et Eestis on inimesi, kes on valmis hakkama pankureiks ja ettevõtjaks, et lisaks põllumeestele on ka neid, kes teavad midagi tööstusest, reklaamist jne, jne. Valdava osa ERSP-laste suhtlusringkond jäi paraku muutumatuks. Veelgi enam, selgus, et erakonna liikmete õppimisvõime oli madal, professionaalseid poliitikuid oli ERSP-st võrsunud vähe, vaevalt tosinkond inimest.

X

1992. aasta sügiseks oli ERSP jõudnud oma võimete piirile. Osalemine koalitsioonivalitsuses näitas ilmekalt võimekate inimeste vägust erakonnas. ERSP suutis lisaks Riigikogu liikmetele välja käia mõned oma ministrid, kuid neile meeskonna koostamisega jääd juba jänni. Abiliste pädevus jättis soovida ja mõnede abide küündimatu tegevus viis alla nii ministrite kui ka erakonna maine.

Lõhe ERSPs tuli ilmsiks siis, kui osa erakonna liikmeid arvas heaks hakata omaenda parteist pärit ministreid ja Riigikogu liikmeid avalikult sarjama. Sellel oli mitu põhjust. Esiteks viis erakonna parlamenti pääsenud liikmete professionaliseerumine nende eemaldumiseni partei lihtliikmetest. Tegemist oli paratamatu protsessiga, mida saanuks kuigivõrd pehmedada omavahelist suhtlemist süvendades. Tippu tõusnud erakonnaliikmed oma sid rohkem informatsiooni, kuid ei osanud seda teistega jagada.

Teiseks probleemiks oli teatava erakonnasisese rotatsiooni puudumine. Ühed ja samad inimesed valiti juhtivatele kohtadele ikka ja jälle tagasi. Viie aasta jooksul oli küll teatav selektsioon toimunud, ühed olid aktiivsest poliitikast välja langenud, teised asemele tulnud, kuid ambitsioonikamate parteikaaslaste tunnustusevajadus jäi rahuldamata. Pea igal aastal kirjutati ümber partei põhikirja, kuid kordagi ei arutatud, kas kinnistada sellesse dokumenti juhtkonna perioodilise väljavahe-tamise nõue või mitte.

Kolmandaks probleemiks oli raha. Riigiametitesse pääsenutele oli kindlustatud nende pikk ja õhuke leib. Osa väljajäänuid ei suutnud aga leppida sellega, et nende rolliks oli vaid oma tagasihoidliku panuse andmine, millele vastutasuks ei saadud justkui midagi. Paraku ei pidanud ka ERSP toetajatega sõlmitud kokkulepped vett. Vähe sellest, et nappis raha büroode rendi tasumiseks, välja maksmata jäid ka palgaliste töötajate töötasud. Turumajanduse tingimustes oli see kuidugi liig. Erakonna sisemist tööd ümber ei korraldatud ja 1992. aasta sügisest elati ilmselt üle jõu.

Erakonna lõhenemine 1993. aasta teisel poolel oli seega paljuski eespool mainitud põhjuste loogiline tulemus. Kuid soov muutusteks oli ERSPs olemas, seda näitasid ka sama aasta juulis toimunud esimehe valimised erakorralisel Suurkogul. Kuigi nn käremeelsemad olid suutnud mobiliseerida oma toetajate hulki hääletamisest osa võtma, leidis ka mõõdukamalt meeletatute seas piisavalt inimesi, kes ei nõustunud vana juhtkonna kavadega.

Erakorralisel Suurkogul valitud uue juhtkonna tuumik tegi aga kohe alguses mitu poliitilist viga, mis andis partei juhtimisest

kõrvalejäänud vanadele liidritele hea ettekäände n-ö vastupealetungi alustamiseks. Esimene viga oli see, et pärast ERSP kaitseministri tagasiastumist võeti jäik hoiak ning nõuti, et uue ministri peab määrama partei volikogu (mis oli Suurkogude vahelisel ajal erakonna kõrgeimaks organiks). Käremeelsetel oli küll volikogus enamust, kuid nende pakutud kandidaadi kaitseministri kohale oleks vaidlustanud koalitsiooninõukogu, mis omakorda viinuks ERSP lahkumiseni koalitsioonist ja valitsuse lagunemiseni. Erakonnal polnud sel hetkel välja käia ühtki arvestatavat kandidaati – ei parteist ega ka väljastpoolt erakonda. Tulemuseks oli, et Riigikogu fraktsioonis enamust omavad ERSP endised liidrid loobusid koalitsiooni nõupidamisel kaitseministri kohast. Nüüd tegi ERSP uue juhtkonna tuumik teise vea ning heitis kaks Riigikogusse pääsenud erakonna kõige tuntumat liiget parteist välja. See oli andestamatu möödalaskmine, sest nimetatud kahel isikul oli erakonnas suur populaarsus ja arvestatav toetajaskond.

Kolmandaks, kuid samas kõige raskemini tõestatavaks veaks loeksin vähemalt ühe uue juhatuse tuumikusse pääsenud ERSP liikme majanduslikku huvitatust hoida erakonna juhtorganeid oma kontrolli all. Vastuhaku korral jäänuks partei ilma lubatud toetusest (mis ka hiljem juhtus). Kõnealune isik nõudis eriti teravalt ka ERSP-lasest siseministri tagasiastumist pärast seda, kui too keeldus andmast eriluba kahele väidetavale ärimehel Eestisse sisesõiduks.

Lisaks sai ERSP 1993. aasta sügisel toimunud kohalikel valimistel hävitava kaotuse osaliseks. Erakond näitas sisemist lõhestatust sellega, et partei põllumeeste fraktsioon loobus valimiste ajal erakonna nime kasutamisest ja ühines lõdvalt seotud, kuid edutu valimiskolitsiooniga. Ka pealinnas, kus käremeelsematel oli ülekaal, lõppesid valimised täieliku läbikukkumisega, sest ERSP uute liidrite tuntuks oli peaaegu olematu.

Neist vigadest piisas vanadele liidritele revanšiks. Kahe parteist väljaheidatud Riigikogu liikme toetajad nõudsid nüüd omakorda väljaviskajate väljaheitmist. Toimus tormiline koosolek, mille tulemusena käremeelsemad teatasid oma lahkumisest.

Partei lõhenemine ja sisemiste tülide avalikuks tulek peletasid eemale valijad. Varasem toetajaskond läks üle teiste parteide leeri. Hea, et poliitikas jätkata soovijatele leidis väljapääs. 1995. aasta sügisel toimus ERSP ühinemine erakonnaga Isamaa.

XI

ERSP tugevad küljed – isepäisus ja jonnakas vastuvoolu minek – osutusid ühel hetkel ka partei nõrkusteks. Vaba ühiskonna aluseks olevad koostöö ja kokkulepped tõrjuti kõrvale kui allaheitlikkuse ja järeleandlikkuse ilmingud. Ühiskonna vallutanud armutus konkurentsiks jäädi alla. Tõrjutus süvendas trotsi, kuid ei innustanud mõtlema ja tegutsema.

Võib ju väita, et vähemalt teoreetiliselt oli ühe rahvuslikku sõltumatust taotlenud erakonna jaoks riigi taasiseseisvumisega kadunud olemasolu õigustav poliitiline mõõde. Valijaskond on tänamatu ja nõuab uute valimiste eel iga kord uusi ja värskeid ideid või vähemalt uusi nägusid. Kord saavutatut peetakse iseeneestmõistetavaks, selleks tehtud jõupingutused ei lähe hiljem kellelegi eriti korda. **T**

ANDRES MÄE (1962)

Lõpetanud TÜ
sotsiaal-
teaduskonna
avaliku halduse
eriala.
Töötab Prahas
Raadio
Vaba Euroopa
toimetuses.
ERSP
asutajaliige.

